

Η Καταλυτική Συνεισφορά της “Έξυπνης Ισχύος” ως Στρατηγική Επιλογή Αντιμετώπισης της Σύγχρονης Θρησκευτικής Τρομοκρατίας

Πέτρος Σιούσιουρας¹, Κυριάκος Χουρδάκης² και Κων/νος Αντωνάτος³

¹ Καθηγητής Γεωπολιτικής και Διεθνούς Δικαίου του Τμήματος Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών Πανεπιστημίου Αιγαίου

² Υποψήφιος Διδάκτορας Γεωπολιτικής του Τμήματος Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών Πανεπιστημίου Αιγαίου

³ Master Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου

Περίληψη

Το παρόν άρθρο αναλύει στη βάση της έννοιας της “έξυπνης ισχύος” την πολιτική επιλογή αντιμετώπισης της σύγχρονης θρησκευτικής τρομοκρατίας, η οποία πηγάζει από τον ακραίο ισλαμικό φονταμενταλισμό. Πρόκειται για ένα περίπλοκο φαινόμενο, τα βαθύτερα αίτια του οποίου πρέπει να αναζητηθούν στις μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που χωρίζουν τις υποανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες περιοχές του πλανήτη από τις δυτικού τύπου αναπτυγμένες κοινωνίες. Η μέχρι τούδε βραχυπρόθεσμη αντιμετώπιση του φαινομένου με στρατιωτικές ενέργειες στη βάση της “σκληρής ισχύος” επέφερε αμφισβητούμενα αποτελέσματα. Υποστηρίζεται ότι οι ΗΠΑ και οι δυτικοί σύμμαχοί τους, εναντίον των οποίων στρέφονται κατά κανόνα τέτοιου είδους τρομοκρατικά χτυπήματα, πρέπει να χρησιμοποιήσουν μια μακροπρόθεσμη στρατηγική χρήσης εργαλείων “έξυπνης ισχύος” προκειμένου να αναδιαμορφώσουν το υφιστάμενο διεθνές περιβάλλον, το οποίο εκτρέφει τρομοκρατικές οργανώσεις τύπου Al-Qaeda. Άλλωστε η πολιτική προσέγγιση της “έξυπνης ισχύος” έχει ήδη δοκιμασθεί αποτελεσματικά, καθώς οδήγησε στην επιτυχία για τις ΗΠΑ έκβαση του Ψυχρού Πολέμου. Εκτιμάται λοιπόν ότι η εφαρμογή της θα επιφέρει εξίσου επιτυχή αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της σύγχρονης θρησκευτικής τρομοκρατίας.

Λέξεις- Κλειδιά: τρομοκρατία, θρησκευτική τρομοκρατία, ισχύς, σκληρή ισχύς, ήπια ισχύς, έξυπνη ισχύς, πολιτιστική διπλωματία, πολιτική επιρροή, Ομπάμα, Al-Qaeda.

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.1 Τρομοκρατία

Η τρομοκρατία είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο από την εμφάνισή του μέχρι σήμερα έχει μετεξελιχθεί τόσο ως προς τους σκοπούς που επιδιώκει όσο και ως προς τις μορφές που λαμβάνει και τα μέσα που χρησιμοποιεί. Η απόδοση ενός γενικευμένου ορισμού της καθίσταται δυσχερής καθόσον εάν θεωρήσουμε τα στοιχεία της βίας, των πολιτικών κινήτρων και της πρόκλησης φόβου σε μια πληθυσμιακή ομάδα ως τα κύρια χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας, τότε πρέπει να εντάξουμε σε αυτή τον ανταρτοπόλεμο, τον πυρηνικό πόλεμο, ακόμα και ορισμένες μορφές συμβατικού πολέμου που εκπληρώνουν τα προαναφερθέντα κριτήρια. Ωστόσο η εξομοίωση της τρομοκρατίας με τις παραπάνω μορφές πολέμου μας απομακρύνει από το πραγματικό νόημα της έννοιας¹. Σύμφωνα με τους Bergessen – Lizardo, η τρομοκρατία ορίζεται ως «η προμελετημένη χρήση βίας από μια μη κρατική ομάδα προκειμένου να επιτευχθεί ένας πολιτικός, θρησκευτικός ή κοινωνικός στόχος μέσω εκφοβισμού του ευρύ κοινού»². Βασικό χαρακτηριστικό της τρομοκρατικής πράξης είναι η βία εναντίον αθώων πολιτών, οι οποίοι δεν αποτελούν τον κύριο στόχο αλλά το μέσο με το οποίο θα μεταφερθεί η «πίεση» στα θεσμικά όργανα που λαμβάνουν αποφάσεις.

Η Cronin διατυπώνει έναν πληρέστερο - για την παρούσα σπουδή - ορισμό της τρομοκρατίας, ως «η απειλή ή χρήση φαινομενικά τυχαίας βίας εναντίον αθώων για πολιτικούς στόχους από έναν μη-κρατικό δρώντα»³. Θεωρούμε λοιπόν ως θεμελιώδεις πτυχές της τρομοκρατίας την πολιτική φύση των ενεργειών της που αποσκοπούν σε μια πολιτική αλλαγή, το μη-κρατικό χαρακτήρα της ακόμα και όταν τρομοκρατικές οργανώσεις λαμβάνουν κρατική βοήθεια και τη σκόπιμη απρόβλεπτη στόχευση τυχαίων πολιτών με σκοπό τη μεγιστοποίηση του ψυχολογικού αποτελέσματος.

Τις τελευταίες δεκαετίες και κυρίως από την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και μετά, παρατηρείται μια κατακόρυφη άνοδος του ακραίου ισλαμικού φονταμενταλισμού, η λεγόμενη εποχή της “τζιχάντ”, της οποίας οι τρομοκρατικές δραστηριότητες έχουν επισκιάσει αντίστοιχες

---

¹ Ariel Merari, “Terrorism as a Strategy of Insurgency” in ‘Terrorism and Political Violence’, Routledge, 1993, p. 217.

² Albert J. Bergesen and Omar Lizardo, “International Terrorism and World-System”, Sociological Theory, 2004, 22(1): 38–52.

³ Audrey Kurth Cronin, “Behind the Curve: Globalization and International Terrorism”, International Security, 2002, 27(3): p. 33.

δραστηριότητες εθνικιστικών και ακραίων ριζοσπαστικών κινημάτων, συνιστώντας μείζονα απειλή τόσο για τις ΗΠΑ όσο και για το διεθνές σύστημα ασφάλειας⁴. Ως ιερό καθήκον κάθε πιστού μουσουλμάνου προβάλλει ο πόλεμος εναντίον των αλλόθρησκων με κάθε μέσο αποσκοπώντας στην επικράτηση του Ισλάμ. Τα βαθύτερα αίτια ωστόσο είναι οι υφιστάμενες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, η φτώχεια, η υπανάπτυξη και η αποξένωση περιοχών του πλανήτη από τα ευεργετικά πλεονεκτήματα της τεχνολογικής εξέλιξης, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με το στοιχείο του θρησκευτικού δογματισμού δημιουργεί σύμφωνα με την Cronin «ένα εκρηκτικό μείγμα δυνάμεων που επιδρά βαθιά στην ανθρώπινη ψυχή»⁵. Η Al-Qaeda, για παράδειγμα αποτελεί κατεξοχήν παράδειγμα θρησκευτικού εξτρεμισμού η οποία απολαμβάνει αποδοχή και υποστήριξη από μεγάλες μάζες οπαδών που βιώνουν την απομόνωση από τα κοινωνικά και οικονομικά αγαθά της παγκοσμιοποίησης.

Οι βαθύτεροι αυτοί λόγοι, εξηγούν το γεγονός ότι στόχος των θρησκευτικών τρομοκρατικών επιθέσεων αποτελεί γενικότερα οτιδήποτε αντιπροσωπεύει το δυτικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης και ειδικότερα η Αμερική ως ηγετική χώρα του παγκόσμιου δυτικογενούς οικονομικού συστήματος, με άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως τη Γαλλία, την Αγγλία, την Ισπανία και το Βέλγιο να ακολουθούν ως στόχοι τέτοιων επιθέσεων. Παρατηρείται συνεπώς μια αξιοσημείωτη παγκόσμια διασπορά στις επιθέσεις η οποία μεταφέρει, αφενός τον πόλεμο στην «καρδιά» των δυτικών κοινωνιών, αφετέρου το μήνυμα ότι κανένας πλέον όσο μακριά και αν βρίσκεται από τις εστίες σύγκρουσης δεν είναι ασφαλής.

Αρωγός της διασποράς των θρησκευτικών τρομοκρατικών οργανώσεων σε διεθνές επίπεδο, αποτελεί η σύγχρονη τεχνολογία επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών (Internet, κινητή τηλεφωνία), η οποία αυξάνει τις δυνατότητες στρατολόγησης νέων μελών και το συντονισμό επιχειρήσεων και επικοινωνίας με υποστηρικτές και οικονομικούς χορηγούς. Κατά τον Nye, «ο εκδημοκρατισμός της τεχνολογίας κατέστησε τους τρομοκράτες πιο θανάσιμους και ευκίνητους»⁶. Επιπροσθέτως, η παγκοσμιοποίηση διευκολύνει τις τρομοκρατικές οργανώσεις να διακινούν κεφάλαια και ανθρώπινο δυναμικό σε χώρες – στόχους, με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιούν οι πολυεθνικές εταιρείες και οι Μ.Κ.Ο. Στην παρούσα μελέτη, θα εστιάσουμε σε μορφές θρησκευτικής τρομοκρατίας (religious terrorism), οι οποίες εκτελούνται από μη κρατικές ομάδες, στις οποίες τόσο η οργανωτική σύνθεση και υποστήριξη των δρώντων όσο και το πεδίο δράσης τους, εκτείνεται πέρα από συγκεκριμένα κρατικά σύνορα.

---

⁴ Σωτήριος Ρούσσοσ, «Η Κινούμενη Άμμος της Ηγεμονίας: Ζητήματα Περιφερειακής Ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και την Ευρασία», Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2008, σελ. 26.

⁵ Audrey Kurth Cronin, Ο.π., σελ. 38.

⁶ Joseph S. Nye, «US Power and Strategy After Iraq», Foreign Affairs, Vol. 82, No 4, August 2003, p.p. 62-63.

1.2 Ισχύς

Υπάρχει μια πληθώρα ορισμών σχετικών με την ισχύ. Ο πιο διαδεδομένος διατυπώθηκε από τον καθηγητή Robert A. Dahl, κατά τον οποίο: «ο Α ασκεί ισχύ επί του Β, στο βαθμό εκείνο που μπορεί να αναγκάσει τον Β να κάνει κάτι, το οποίο ο Β υπό άλλες συνθήκες δε θα έκανε»⁷. Πρακτικοί λόγοι οδήγησαν σε ένα δεύτερο ορισμό, ο οποίος προσδιορίζει την ισχύ «ως την ύπαρξη ικανοτήτων ή μέσων που μπορούν να επηρεάσουν αποτελέσματα»⁸. Ο δεύτερος ορισμός εισάγει ποσοτικά κριτήρια όπως ο πληθυσμός, η εδαφική έκταση, οι φυσικοί πόροι, η οικονομική δύναμη, η στρατιωτική δύναμη και η κοινωνική σταθερότητα. Ωστόσο και αυτός ο ορισμός, δεν συμβάλλει ουσιαστικά στη μέτρηση της ισχύος μη κρατικών δρώντων όπως για παράδειγμα οι τρομοκρατικές οργανώσεις. Ο Nye παρατηρεί εύστοχα ότι «η Al-Qaeda είναι ένας νάνος συγκρινόμενος με τον αμερικανικό γίγαντα, αλλά η επίδραση των τρομοκρατών βασίζεται λιγότερο στο μέγεθος των δυνάμεών τους και περισσότερο στα εντυπωσιακά αποτελέσματα των ενεργειών της και στον αντίκτυπο που προκαλούν»⁹. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι κάθε απόπειρα ορισμού της ισχύος δεν δύναται να έχει καθολική εφαρμογή.

1.3 Σκληρή Ισχύς

Σύμφωνα με το Nye, η “σκληρή ισχύς” βασίζεται σε παρακινήσεις ή απειλές και συνδέεται με έννοιες όπως επιβολή κυρώσεων και εξαναγκασμό¹⁰. Οι διεθνείς σχέσεις ρυθμίζονται με εξαναγκαστική (coercive) επιβολή της ισχυρής πλευράς¹¹. Η στρατιωτική και οικονομική δύναμη είναι τα βασικά εργαλεία ισχύος που πειθαναγκάζουν την αδύναμη πλευρά να συμβιβασθεί με τις απαιτήσεις της ισχυρής πλευράς. Πρόκειται για πανηγυρική επιβεβαίωση του Clausewitz, κατά τον οποίο ο πόλεμος αποτελεί συνέχιση της διπλωματίας με άλλα μέσα¹². Η απειλή η οποία συνοδεύεται από την ικανότητα εκκλήρωσης αυτής, είναι το βασικό στοιχείο της “σκληρής ισχύος”. Όπως σχετικά αναφέρει ο Μακιαβέλι «είναι προτιμότερο να σε φοβούνται παρά να σε αγαπούν, εάν πρέπει να επιλέξει κανείς μεταξύ των δύο»¹³.

Σύγχρονο παράδειγμα χρήσης “σκληρής ισχύος” αποτελεί η εισβολή των ενόπλων δυνάμεων

⁷ Robert A. Dahl, “The Concept of Power”, Behavioral Science, 1957, 2: 201–215.

⁸ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 30.

⁹ Joseph S. Nye, “The Future of Power”, Public Affairs, New York, 2011, p. 5.

¹⁰ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 33.

¹¹ Hans Morgenthau, “Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace”, Knopf, New York, 1978.

¹² Carl von Clausewitz, “On War”, Wordsworth Editions Ltd, Great Britain, 1997, p. 4.

¹³ Niccolo Machiavelli, “The Prince”, The Pennsylvania State University, 2001, p. 66.

των ΗΠΑ με άλλες συμμαχικές δυνάμεις στο Αφγανιστάν (2001) και στο Ιράκ (2003), σε μια προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας, η οποία κατέληξε σε αποτυχία, εάν κρίνουμε από την αλωσίδα των ανά τον πλανήτη τρομοκρατικών χτυπημάτων που ακολούθησαν μέχρι σήμερα, καταδεικνύοντας τα όρια της αποτελεσματικότητας ενός συστήματος που βασίζεται μόνο στη στρατιωτική ισχύ. Εν κατακλείδι, κατά τους Armitage και Nye: «οι δυνατότητες της σκληρής ισχύος αποτελούν μια αναγκαία αλλά ανεπαρκής εγγύηση για την ασφάλεια στο σύγχρονο πλαίσιο»¹⁴. Με τη μέθοδο αυτή, οι ΗΠΑ απάντησαν με ασύμμετρο τρόπο σε μικρούς ή μέσους δρώντες στη συμβατική στρατιωτική τους ισχύ, οι οποίοι αμφισβήτησαν τα συμφέροντά τους σε κρίσιμες περιοχές του πλανήτη¹⁵. Πρόκειται για προληπτικά κτυπήματα (pre-emptive strikes) κατά της τρομοκρατίας, ήτοι στρατηγικές επιλογές “σκληρής ισχύος”¹⁶. Η προληπτική στρατιωτική δράση και η πλήρως στρατευμένη στρατιωτική ισχύς, αποτέλεσαν κομβικά σημεία του Νεοσυντηρητικού δόγματος του προέδρου George W. Bush¹⁷, η πολιτική του οποίου επεδίωκε την αποτελεσματική αντιμετώπιση της τρομοκρατίας με ταυτόχρονη εξαγωγή δημοκρατίας, στη βάση της μεταμορφωτικής διπλωματίας (transformational diplomacy)¹⁸. Αξιοσημείωτο είναι ότι η υπόψη πολιτική χαρακτηρίστηκε από τους συμμάχους των ΗΠΑ ως μονομερής (unilateralism)¹⁹ λόγω του εξαναγκασμού που εμπειρείχε έναντι αυτών.

1.4 Ήπια Ισχύς

Η “ήπια ισχύς” είναι η ικανότητα να επιτυγχάνεις τα επιθυμητά αποτελέσματα με προσέλευση χωρίς χρήση βίας. Η έννοια αυτή διατυπώθηκε από τον καθηγητή Nye^{20 21}, σύμφωνα με τον οποίο πρόκειται για την ικανότητα διαμορφώσεως των προτιμήσεων των άλλων²² δια μέσου της έλξεως η οποία συχνά οδηγεί σε συναίνεση. Σε επίπεδο συμπεριφοράς πρόκειται για δύναμη έλξεως ενώ σε επίπεδο μέσων, τα μέσα της “ήπιας ισχύος” είναι τα στοιχεία που παράγουν τέτοια έλξη²³. Οι μέθοδοι της “ήπιας

¹⁴ Joseph S. Nye & Richard L. Armitage, “A Smarter, more secure America”, CSIS Commission on Smart Power, Washington, 2006, p. 10.

¹⁵ Ron Suskind, “The Price of Loyalty. George W. Bush, the White House and the Education of Paul O’Neill”, Simon & Schuster, New York, 2004, p.p. 70-86.

¹⁶ Robert Kaufman, “In Defense of the Bush Doctrine”, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007.

¹⁷ Stefan Halper & Jonathan Clarke, “America Alone”, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 206.

¹⁸ US Department of State, 2007, The Secretary of State's Advisory Committee on Transformational Diplomacy, <http://www.state.gov/documents/organization/99903.pdf>

¹⁹ Charles Krauthammer, American Unilateralism, Speech delivered at the third annual Hillsdale College Churchill dinner in Washington D.C., December 4, 2002.

²⁰ Joseph S. Nye, “Bound to Lead: The Changing Nature of American Power”, Basic Books Editions, New York, 1991.

²¹ Joseph S. Nye, “Soft Power: The Means to Success in World Politics”, Public Affairs, New York, 2004.

²² Joseph S. Nye, “Ήπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 34.

²³ Joseph S. Nye, Ο.π., σελ. 35.

ισχύος” εδράζονται σε αξίες, θεσμούς και πολιτικές που θεωρούνται νόμιμες²⁴, καθόσον τα περισσότερα κράτη σέβονται τους κανόνες συνύπαρξης στη διεθνή κοινωνία, όπως την κρατική κυριαρχία, την τήρηση διακρατικών ή πολυμερών συμφωνιών και τον περιορισμό χρήσης βίας²⁵.

Οι δημοκρατικές παραδόσεις, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, στο διεθνές δίκαιο και στις διεθνείς συνθήκες, η σταθερή προσήλωση στην ειρηνική και η δια μέσου διεθνών οργανισμών επίλυση των διακρατικών διαφορών, ενισχύουν την “ήπια ισχύ” μιας χώρας, καθόσον παράγουν νομιμοποίηση. Οι συλλογικές αποφάσεις που απορρέουν από τους διεθνείς θεσμούς περιορίζουν την ελευθερία επιλογών ισχυρών χωρών όπως οι ΗΠΑ, εντούτοις όμως λόγω της νομιμοποίησης, η “ήπια ισχύς” αυτών ενισχύεται. Αξιοσημείωτη είναι δε η Κεντροδεξιά Νεοσυντηρητική εκδοχή της Ουίλσονικής Παράδοσης των ΗΠΑ, η οποία δικαιολογεί ακόμα και μονομερείς ενέργειες, λόγω της έμπρακτης προσήλωσής τους στη δημοκρατία και στους διεθνείς θεσμούς, γεγονός που αυτοδίκαια αναδεικνύει τις ΗΠΑ σε φορείς ιδεαλισμού και αξιών, και συνακόλουθα θεωρεί επιβεβλημένη την παγκόσμια επικράτηση του αμερικανικού αξιακού συστήματος²⁶.

Χρήση “ήπιας ισχύος” συναντούμε από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όπου η ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη την οποία επιθυμούσαν διακαώς να αποκτήσουν οι υποταγμένοι στη Ρώμη λαοί, περιέκλειε μια πολιτισμική ανωτερότητα όμοια με αυτή της «βυζαντινής κοινοπολιτείας», ενός καθεστώτος νομιμοποίησης της κυριαρχίας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η “ήπια ισχύς” συναντάται και έπειτα από την Γ' Σταυροφορία, όπου οι ανακωχές και η άσκηση διπλωματίας κυριάρχησαν στις σχέσεις χριστιανών – μουσουλμάνων²⁷. Στη σύγχρονη εποχή, οι ΗΠΑ αποτελούν ένα από τα παραδείγματα χρήσης “ήπιας ισχύος”, μολονότι κατά περιόδους χρησιμοποιούν δυσανάλογα τη “σκληρή ισχύ”. Ο Brzezinski αναφέρει σχετικά ότι η παγκόσμια έλξη την οποία ασκεί η Αμερική είναι αδιαμφισβήτητη. Κατά τον ίδιο «η συμπεριφορά πολλών δημοκρατών πολιτικών διεθνώς, μιμείται όλο και πιο πολύ εκείνη των Αμερικανών πολιτικών»²⁸. Επιπροσθέτως, η Κοινωνία των Εθνών (1919), ο ΟΗΕ (1945) και ο Χάρτης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948) αποτελούν προϊόντα Ουίλσονικής πολιτικής των ΗΠΑ²⁹ και συνάμα διεθνείς θεσμούς που προάγουν την παγκόσμια συνεργασία και την πολυμέρεια, υπό το πρίσμα της “ήπιας ισχύος”.

Στη σύγχρονη εποχή της οικονομικής αλληλεξάρτησης και της πληροφοριακής επανάστασης, η χρήση της “σκληρής ισχύος” αποδεικνύεται αντιοικονομική, ενώ η αξία της “ήπιας ισχύος” συνεχώς αυξάνεται. Όσο ο φιλελευθερισμός και οι αξίες της δημοκρατίας εξαπλώνονται, οι χώρες που χρησιμοποιούν την “ήπια ισχύ”

²⁴ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 43.

²⁵ Hedley Bull, “Η Αναρχη Κοινωνία: Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001, σελ. 39-40.

²⁶ David Frum & Richard Perle, “An End to Evil: How to Win the War on Terror”, Random House, New York, 2003, p.p. 67-68.

²⁷ Christopher Tyerman, “Fighting for Christendom: Holy War and the Crusades”, Oxford University Press, New York, 2004, p. 56.

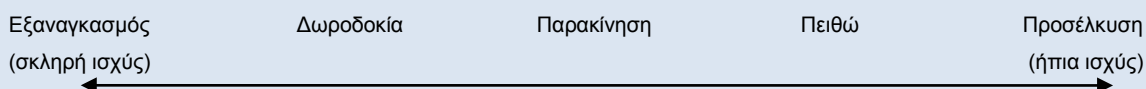
²⁸ Zbigniew Brzezinski, “Η Μεγάλη Σκακιέρα”, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1998, σελ. 55.

²⁹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, “Ο Ομπάμα και οι Παραδόσεις της Αμερικανικής Εξωτερικής Πολιτικής”, Γεωστρατηγική, Τεύχος 15-16, Αθήνα, 2008, σελ. 137.

καθίστανται θελκτικότερες και προωθούν τους στόχους τους οικονομικότερα και αποτελεσματικότερα.

1.5 Έξυπνη Ισχύς

Η “ήπια ισχύς” δεν αποκλείει τη χρήση “σκληρής ισχύος”. Κανένα κράτος δε θα ακύρωνε τη στρατιωτική του ισχύ και την πιθανή χρήση της, εάν απαιτηθεί. Κατά τον Nye: «Η σκληρή και η ήπια ισχύς είναι συγγενείς μεταξύ τους, επειδή αποτελούν και οι δύο στοιχεία της ικανότητας να επιτύχει κάποιος το σκοπό του, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των άλλων. Η διαφορά τους έγκειται στο βαθμό τόσο της φύσης της συμπεριφοράς όσο και στη δυνατότητα προσδιορισμού των μέσων»³⁰. Πέρα όμως από τον εννοιολογικό διαχωρισμό μεταξύ “σκληρής” και “ήπιας ισχύος”, είναι ενδιαφέρουσα η αποτύπωση των συμπεριφορών της ισχύος σε ένα συνεχές φάσμα όπου το ένα άκρο καταλαμβάνει ο εξαναγκασμός και το άλλο άκρο η προσέλκυση, ενώ μεταξύ των δύο άκρων υπάρχουν ενδιάμεσες συμπεριφορές όπως δωροδοκία, παρακίνηση και πειθώ.

Εάν υποθέσουμε ότι ένας δρώντας χρησιμοποιεί ένα συνδυασμό συμπεριφορών για να πετύχει τους στόχους του, τότε είμαστε κοντά στην κατά τον Nye “έξυπνη ισχύ”. Σύμφωνα με τον ίδιο, η “έξυπνη ισχύς” δεν είναι ούτε σκληρή ούτε ήπια, είναι και τα δύο³¹, ενώ σε άλλο πόνημά του αναφέρει ότι «η ικανότητα να συνδυάζεις τις δύο σε μια αποτελεσματική στρατηγική είναι έξυπνη ισχύς»³². Επομένως, η “έξυπνη ισχύς” δεν αποτελεί ένα τρίτο είδος ισχύος αλλά μια διαφορετική προσέγγιση και μας βοηθά να κατανοήσουμε τις διαφορετικές μορφές της ισχύος και τα «εργαλεία» που αυτές χρησιμοποιούν. Στην πραγματικότητα, η πολιτική της “έξυπνης ισχύος” ήταν η απάντηση στη στρατηγική της “σκληρής ισχύος” των ΗΠΑ, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου³³, η οποία εμπνεύστηκε από Τζακσονικού τύπου αντίποινα.

Παράδειγμα εφαρμογής της “έξυπνης ισχύος” ως κύριας αρχής της άσκησης εξωτερικής πολιτικής, αποτελεί η περίπτωση της διακυβέρνησης του προέδρου Ομπάμα, με πιο

³⁰ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 37.

³¹ Ο.π., σελ. 24.

³² Joseph S. Nye, “Ηγεσίες που Πρωτοπορούν”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 258.

³³ Γιάννος Χαραλαμπίδης, “«Έξυπνη Δύναμη»: Το Προσωπείο της «Σκληρής Δύναμης»”, Γεωστρατηγική, Τεύχος 15-16, Αθήνα, 2008, σελ. 26.

χαρακτηριστική την προσέγγισή του με το Ιράν, όπου συνέβαλε καθοριστικά στην άρση της διεθνούς απομόνωσης του, στον τερματισμό επιβληθέντων οικονομικών και διπλωματικών κυρώσεων και ακολούθως στη σύναψη της επωφελούς για την εμπέδωση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας, συμφωνίας (14 Ιουλίου 2015) μεταξύ του Ιράν, της P5+1 και της ΕΕ (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA)³⁴. Η στρατηγική αυτή επιλογή της “έξυπνης ισχύος” για το Ιράν εκ μέρους του Ομπάμα, ήταν ορατή από την αρχή της θητείας του στην προεδρία, όπως αποτυπώθηκε στην ιστορική ομιλία του ενώπιον της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης³⁵, όπου αναφέρθηκε στην επιθυμητή πολιτική και οικονομική ολοκλήρωση του Ιράν και στην εποικοδομητική συμμετοχή του στο διεθνές σύστημα.

Οι πρότερες σχέσεις του Ιράν με τις ΗΠΑ ήταν ιδιαίτερα συγκρουσιακές³⁶, καθόσον η διακυβέρνηση του George W. Bush είχε εντάξει το Ιράν στον άξονα του κακού (axis of evil)³⁷, παραδίδοντας στον Ομπάμα ένα ανοιχτό μέτωπο (πλέον του Ιράκ και του Αφγανιστάν), προσανατολισμένο σε διπλωματικό και όχι σε στρατιωτικό πόλεμο, υπό το πρίσμα της “σκληρής ισχύος”. Αυτό διότι το Ιράν θεωρήθηκε πηγή διάχυσης της διεθνούς τρομοκρατίας, λόγω των σχέσεών του με τη Χεσμπολάχ στο Λίβανο και τη Χαμάς στην Παλαιστίνη³⁸. Οι τεταμένες σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Ιράν, πλέον της μείζονος απειλής που συνιστούσαν για το διεθνές σύστημα ασφάλειας, προκαλούσαν ταυτόχρονα και οικονομική αστάθεια σε διεθνές επίπεδο. Του λόγου το αληθές επιβεβαιώνουν οι γενόμενες εκτοξεύσεις στην τιμή του πετρελαίου, στις κατά καιρούς εξαγγελίες των ΜΜΕ για ενδεχόμενη στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ στο Ιράν³⁹.

Η Hillary Clinton κατά τη διάρκεια της ακρόασης ενώπιον της Γερουσίας (13 Ιανουαρίου 2009), πριν την ανάληψη των καθηκόντων της ως υπουργού Εξωτερικών, παρουσίασε την “έξυπνη ισχύ” ως τη νέα στρατηγική εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ: «πρέπει να χρησιμοποιήσουμε την έξυπνη ισχύ με όλα τα διαθέσιμα εργαλεία της - διπλωματικά, οικονομικά, στρατιωτικά, πολιτικά, νομικά και πολιτιστικά - χρησιμοποιώντας σε κάθε περίπτωση το σωστό εργαλείο ή το σωστό συνδυασμό εργαλείων»^{40,41}. Συνεπώς, η “έξυπνη ισχύς” αποτελεί μια εργαλειοθήκη και το πλαίσιο

---

³⁴ Kenneth Katzman & Paul K. Kerr, “Iran Nuclear Agreement”, Congressional Research Service Report, 31 May 2016, site: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43333.pdf>

³⁵ Barak Obama, “Speech to Turkish Parliament” by Associated Press, 7 April 2009, site: http://news.yahoo.com/s/ap/obama_text

³⁶ BBC News, “Bush Says Iran Remains a Threat”, 4 December 2007, site: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7127198.stm>

³⁷ George W. Bush, Bush State of the Union Address, Washington DC, 29 January 2002, site: <http://millercenter.org/president/speeches/speech-4540>

³⁸ Amy Zalman, “Iran and Terrorism: State Sponsored Terrorism in Iran”, site: <http://terrorism.about.com/od/iran/p/Iran2.htm>

³⁹ Robin Wright, “Iranian Unit to be Labeled Terrorist”, Washington Post, 15 August 2007, site: http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/08/14/AR2007081401662_pf.html

⁴⁰ Hendrik Hertzberg, “Smart Power”, The New Yorker, 26 January 2009, site: <http://www.newyorker.com/magazine/2009/01/26/smart-power>

το οποίο οδηγεί στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων εξωτερικής πολιτικής, οι οποίοι θα υλοποιούνται με το ελάχιστο δυνατό κόστος, παράγοντας συνάμα πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση⁴².

2. ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΞΥΠΝΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

2.1 Ανάλυση Μεθόδου της Έξυπνης Ισχύος

Η προστιθέμενη αξία της “έξυπνης ισχύος” είναι η πληρότητα της προσέγγισης ενός ζητήματος προκειμένου να ληφθεί μία απόφαση. Πρόκειται για μια μέθοδο που ενσωματώνει τις εξής διαδικασίες⁴³: ανάλυση του ακροατηρίου - στόχου από πλευράς στάσεων και προτιμήσεων καθώς και η άσκηση ισχύος αποσκοπεί στη μεταβολή αυτών, αποσαφήνιση των επιδιωκόμενων σκοπών και ιεράρχηση των τεθέντων στόχων, ανάλυση των κατάλληλων πηγών ισχύος οι οποίες επιλέγονται προς χρήση, διερεύνηση του πλαισίου εντός του οποίου κάθε ξεχωριστή μορφή ισχύος εφαρμόζεται για την υλοποίηση επιμέρους στόχων, ανάδειξη του ιδανικού μείγματος πηγών “σκληρής” και “ήπιας ισχύος” που συνιστούν την προτεινόμενη για εφαρμογή “έξυπνη ισχύ”, οι οποίες δρουν συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά. Ακολούθως εκτιμάται η πιθανότητα επιτυχίας του εγχειρήματος, ενώ εάν κριθεί σκόπιμο, επαναλαμβάνεται η άνωθεν διαδικασία με επανακαθορισμό στόχων και προτεραιοτήτων.

2.2 Συστατικά της Έξυπνης Ισχύος

Μια εθνική στρατηγική “έξυπνης ισχύος” εκμεταλλεύεται κατά τον βέλτιστο τρόπο τα ισχυρά στοιχεία από το πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό, πολιτισμικό και κοινωνικό δυναμικό ενός έθνους, τα πλεονεκτήματα των διεθνών οργανισμών και συμμαχιών και τις κατάλληλες συγκυρίες του διεθνούς περιβάλλοντος. Ως βασικά συστατικά για τη διαμόρφωση μιας πετυχημένης στρατηγικής “έξυπνης ισχύος” θεωρούνται τα παρακάτω⁴⁴:

---

⁴¹ CBS News, “Clinton: Use 'Smart Power' in Diplomacy”, 13 January 2009, site: <http://www.cbsnews.com/stories/2009/01/13/politics/main4718044.shtml>

⁴² Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson & Pamela Aall, “Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World”, US Institute of Peace Press, Washington DC, 2007.

⁴³ Joseph S. Nye, “The Future of Power”, Ο.π., p. 208.

⁴⁴ Joseph S. Nye & Richard L. Armitage, Ο.π., σελ. 27. Τα στοιχεία ανάλυσης των συστατικών της “έξυπνης ισχύος” αφορούν μεν τις ΗΠΑ, πλην όμως θεωρείται ότι έχουν εφαρμογή σε οποιοδήποτε σύγχρονο κράτος που διαθέτει μερικώς ή ολικώς τα χαρακτηριστικά της ισχύος των ΗΠΑ, ορισμένα εξ’ αυτών βέβαια (π.χ. στρατιωτική, οικονομική ισχύς) προφανώς σε μικρότερο βαθμό

2.2.1 Στρατιωτική Ισχύς

Η πρόοδος της τεχνολογίας είχε αντιφατικές επιδράσεις στη στρατιωτική ισχύ. Αφενός ενίσχυσε τις στρατιωτικές δυνατότητες ισχυρών χωρών όπως οι ΗΠΑ, αφετέρου αύξησε μέσω της προβολής από τα Μ.Μ.Ε., το πολιτικό και κοινωνικό κόστος των στρατιωτικών επιχειρήσεων που αποσκοπούν στην εισβολή ενός κυρίαρχου κράτους. Οι σύγχρονες δημοκρατίες παρουσιάζουν αποστροφή στη βία και απεχθάνονται τις υψηλές απώλειες. Η χρήση βίας δεν έχει αποκλειστεί (παράδειγμα ο πόλεμος του Κόλπου το 1991, αεροπορικοί βομβαρδισμοί του Daesh από Ρωσία – Γαλλία το 2015), αλλά προϋποθέτει ηθική αιτιολόγηση προκειμένου να επιτευχθεί η συναίνεση της κοινής γνώμης. Ο πόλεμος παραμένει πιθανός, αλλά είναι λιγότερο αποδεκτός απ’ ότι πριν μισό αιώνα (παράδειγμα η εισβολή των ΗΠΑ σε Αφγανιστάν και Ιράκ, το 2001 και 2003 αντίστοιχα).

2.2.2 Οικονομική Ισχύς

Πέρα από την επιβολή οικονομικών κυρώσεων που αποτελεί μια μορφή “σκληρής ισχύος”, η οικονομική βοήθεια και οι εμπορικές συναλλαγές αποτελούν τρόπους με τους οποίους ένας δρώντας χρησιμοποιεί την οικονομική του ισχύ ως «εργαλείο» προώθησης των στόχων του. Η Ευρωπαϊκή Ένωση για παράδειγμα, ασκεί επιρροή με την προαγωγή της δημοκρατίας και της ανάπτυξης μέσω του εμπορίου και της παροχής βοήθειας. Τα αποτελέσματα αυτής της πρακτικής έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα ικανοποιητικά στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Χαρακτηριστικό είναι επίσης και το παράδειγμα της Ευρώ-Μεσογειακής συνεργασίας που θεσπίστηκε με τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης (Barcelona declaration), όπου επιδιώκεται η οικονομική και πολιτική σταθερότητα χωρών της Μέσης Ανατολής και Βορείου Αφρικής, που δεν ανήκουν στην ΕΕ⁴⁵.

2.2.3 Πολιτική Επιρροή

Μερικές χώρες όπως η Νορβηγία, διαθέτουν πολιτική επιρροή μεγαλύτερη από αυτή που θα δικαιολογούσε η στρατιωτική και οικονομική τους ισχύς, επειδή περιλαμβάνουν στην εξωτερική τους πολιτική στόχους, όπως η οικονομική βοήθεια προς άλλες χώρες, η προώθηση της ειρήνης και της διεθνούς συνεργασίας. Η πρακτική αυτή ενισχύει την αξία αυτών των χωρών, προσδίδοντας έναν ιδιαίτερο ρόλο σε διαπραγματεύσεις, είτε απευθείας με άλλες χώρες είτε σε ρόλο διαμεσολαβητή.

---

⁴⁵ European Commission, Middle East South Mediterranean Directorate, External Relations Directorate – General, “Euro - Mediterranean Partnership”, Brussels, November 2000, p. 4. site: www.europa.eu.int/comm/external_relations

2.2.4 Πολιτιστική Διπλωματία

Η πολιτιστική διπλωματία βασίζεται στη διάδοση στο εξωτερικό, στοιχείων του πολιτισμού μιας χώρας που προάγουν τους γενικότερους στόχους εξωτερικής πολιτικής της. Σύμφωνα με τον Nye, «ο πολιτισμός μιας χώρας διακρίνεται ανάμεσα στην ανώτερη κουλτούρα όπως είναι η λογοτεχνία, η τέχνη και η παιδεία, που απευθύνεται στην ελίτ και στη λαϊκή κουλτούρα, η οποία στοχεύει στη μαζική ψυχαγωγία»⁴⁶. Χώρες οι οποίες μέσω της κουλτούρας τους προάγουν οικουμενικές αξίες δημιουργούν στα κράτη - αποδέκτες σχέσεις έλξης και μμητισμού που ενισχύουν την πιθανότητα επίτευξης των στόχων της εξωτερικής τους πολιτικής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων χωρών είναι η Γαλλία η οποία δαπανά σημαντικά κονδύλια σε διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις και οι ΗΠΑ που κατέχει την πρωτοκαθεδρία υποδοχής ξένων φοιτητών.

2.2.5 Δημόσια Διπλωματία

Τα κράτη παραδοσιακά χρησιμοποιούν τη δημόσια διπλωματία για άσκηση επιρροής σε άτομα, ομάδες, θεσμικά όργανα και στη κοινή γνώμη άλλων κρατών, προκειμένου να προωθήσουν τους εθνικούς τους στόχους. Η δημόσια διπλωματία όμως είναι ευρύτερη έννοια από τις επίσημες κρατικές δραστηριότητες, καθόσον περιλαμβάνει τις δραστηριότητες εκάστου πολίτη μιας χώρας, ο οποίος λειτουργεί ως ένας εν δυνάμει διπλωμάτης όταν επικοινωνεί με πολίτες άλλων χωρών μέσω διαδικτύου ή ταξιδεύει στο εξωτερικό. Σύμφωνα με το Nye, υπάρχουν τρεις διαστάσεις δημόσιας διπλωματίας⁴⁷: η καθημερινή επικοινωνία που αποσκοπεί στην ορθή μετάδοση μηνυμάτων, η στρατηγική επικοινωνία που αποσκοπεί στην προβολή συγκεκριμένης κυβερνητικής πολιτικής και η ανάπτυξη σχέσεων με σημαίνοντα πρόσωπα άλλων κρατών μέσω υποτροφιών, σεμιναρίων, συνεδρίων και ξένων μέσων ενημέρωσης.

2.2.6 Ευρεία Χρήση Διεθνών Θεσμών, Συμμαχιών και Συνεργασιών

Όπως έχει αποδείξει η εμπειρία οι μονομερείς ενέργειες επιφέρουν καχυποψίες ακόμα και σε συμμάχους, ενώ οδηγούν νομοτελειακά σε διεθνή απομόνωση. Η υιοθέτηση μονομερών ενεργειών από μία χώρα, οδηγεί σε απώλεια, τόσο της συμμαχικής της υποστήριξης όσο και της νομιμοποίησης έναντι της διεθνούς κοινότητας. Αντίθετα, η λήψη πολυμερών αποφάσεων μέσω διεθνών οργανισμών, η χρήση ad hoc συμμαχιών και η συνεργασία με κρατικούς και μη δρώντες,

⁴⁶ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 43.

⁴⁷ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 208.

αποτελούν πολιτικές επιλογές οι οποίες παράγουν νομιμοποίηση και βελτιστοποίηση της αντιμετώπισης των υφιστάμενων και μελλοντικών διεθνών προκλήσεων.

2.2.7 Παγκόσμια Ανάπτυξη και Εμπορική Ολοκλήρωση

Ο συνδυασμός της οικονομικής ανέχειας, του ανεπαρκούς συστήματος υγείας και εκπαίδευσης και του εθνικιστικού ή θρησκευτικού φανατισμού, αποτελεί ένα εκρηκτικό μείγμα που οδηγεί στην αστάθεια και τη βία σε κάθε της μορφή (πόλεμοι, εθνοτικές/θρησκευτικές συγκρούσεις, τρομοκρατία). Η ανθρωπιστική και οικονομική βοήθεια καθώς και η διάχυση των οφελών του παγκόσμιου εμπορίου, αποσκοπούν στην άμεση ανακούφιση ενώ μακροπρόθεσμα περιορίζουν τα φαινόμενα βίας και εδραιώνουν την παγκόσμια ασφάλεια.

3. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΞΥΠΝΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η επισκόπηση των πρόσφατων εξελίξεων της διεθνούς τρομοκρατίας (τρομοκρατικά χτυπήματα σε Γαλλία και Βέλγιο), μας οδηγεί εύκολα στο συμπέρασμα ότι, στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης οι παλιές μέθοδοι αντιμετώπισης της τρομοκρατίας καθίστανται αναχρονιστικές και αναποτελεσματικές. Η χρήση στρατιωτικής ισχύος, η επιβολή οικονομικών κυρώσεων, η παρακολούθηση και ο έλεγχος πληροφοριών και κεφαλαίων επιτυγχάνει βραχυπρόθεσμα θεαματικά αποτελέσματα, αλλά η υποχώρηση του φαινομένου είναι μόνο προσωρινή μέχρι να ανασυνταχθούν και επαναδραστηριοποιηθούν τα τρομοκρατικά δίκτυα. Μακροπρόθεσμα απαιτείται η χρήση πιο εκλεπτυσμένων «εργαλείων» όπως η δημόσια διπλωματία, οι πολιτιστικές ανταλλαγές, η οικοδόμηση συμμαχιών, η οικονομική και ανθρωπιστική βοήθεια, δηλαδή η χρήση «εργαλείων» “έξυπνης ισχύος”, για να ξεπεραστούν τα βαθύτερα αίτια που οδηγούν στο φαινόμενο της τρομοκρατίας.

Σύμφωνα με την Cronin, «αυτό που είναι διαφορετικό στη σύγχρονη μορφή τρομοκρατίας είναι η επείγουσα ανάγκη για λύσεις που αντιμετωπίζουν τόσο τους θρησκευτικά φανατικούς που είναι οι τρομοκράτες, όσο και τα πολύ περισσότερα πολιτικά ωθούμενα κράτη, οντότητες και ανθρώπους, οι οποίοι θα υποστήριζαν τους τρομοκράτες επειδή αισθάνονται αβοήθητοι και υποανάπτυκτοι σε ένα παγκοσμιοποιημένο κόσμο»⁴⁸. Είναι προφανές ότι το υφιστάμενο διεθνές σύστημα δεν αποτελεί συνάμα και μία διεθνή κοινωνία, όπου όλα τα κράτη συμμετέχουν στη

---

⁴⁸ Audrey Kurth Cronin, Ο.π., σελ. 38.

λειτουργία κοινών θεσμών, έχοντας κοινά συμφέροντα και κοινές αξίες⁴⁹. Επίσης το διεθνές σύστημα όπως και κάθε σύστημα είναι ιεραρχικό, προσανατολισμένο στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ισχυρότερων δρώντων αυτού⁵⁰. Η άνιση ανάπτυξη και η ανισοκατανομή της ισχύος, αποτελούν πρωταρχικά αίτια γέννησης τόσο διεθνούς αναρχίας όσο και τρομοκρατίας⁵¹. Πρόκειται για την βίαιη αντίδραση των δυσαρεστημένων δυνάμεων ενάντια στις ικανοποιημένες δυνάμεις, αναφορικά με το κοινό συμφέρον στην ειρήνη⁵².

Έτσι, η αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας συναρτάται άμεσα με την επίλυση προβλημάτων όπως η κακή διακυβέρνηση, οι ανύπαρκτες κοινωνικές υπηρεσίες και η φτώχεια που μαστίζει αρκετές υποανάπτυκτες και ορισμένες αναπτυσσόμενες περιοχές του πλανήτη. Συνεπώς, η «συνταγή» αντιμετώπισης τρομοκρατικών οργανώσεων τύπου Al-Qaeda, δεν είναι απλώς η εξάλειψη ενός μικρού αριθμού τρομοκρατών, αλλά η αλλαγή των συνθηκών που γεννούν και γιγαντώνουν τέτοια φαινόμενα. Επιβεβλημένη είναι η χρήση «εργαλείων» “έξυπνης ισχύος”:

3.1 Σκληρή Ισχύς

Η διατήρηση της “σκληρής ισχύος” είναι αναγκαία για την ασφάλεια κάθε κράτους. Χώρες όπως οι ΗΠΑ και η Γαλλία, οι οποίες αποτελούν στόχο τρομοκρατικών επιθέσεων θα συνεχίσουν να χρειάζονται κατά διαστήματα τη “σκληρή ισχύ” ως αποτρεπτική και κατασταλτική δυνατότητα επέμβασης σε περιοχές που λειτουργούν ως «φυτώρια» τρομοκρατών (κράτη με αυταρχικά καθεστώτα ή κράτη «παρίες»). Η χρήση όμως του «ξίφους» δεν επαρκεί. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε συνέντευξη τύπου η σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ, Condoleeza Rice: «Η Αμερική είναι μια χώρα η οποία οφείλει να είναι προσηλωμένη σε αξίες και να βελτιώνει τη ζωή των λαών σ’ όλο τον κόσμο. Αυτό άλλωστε περιμένει ο κόσμος από την Αμερική να κάνει. Δεν είναι μόνο το ξίφος, είναι ο κλάδος της ελιάς που εκφράζει τέτοιες προθέσεις»⁵³.

3.2 Συμμαχίες

---

⁴⁹ Hedley Bull, Ο.π., σελ. 51.

⁵⁰ Robert Gilpin, “Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ. 33.

⁵¹ Παναγιώτης Ήφαιστος, “Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001, σελ. 203.

⁵² Edward Carr, “Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σελ. 121-123.

⁵³ Press Briefing by Dr. Condoleeza Rice, National Security Advisor, on the President's Trip to Africa, The American Presidency Project, July 3, 2003, site: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61120>

Οι συμμαχίες αποδεικνύονται ιδιαίτερα επωφελείς στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Καμία χώρα όσο ισχυρή και αν είναι, δεν δύναται να αντιμετωπίσει από μόνη της τα σύγχρονα υπερεθνικά τρομοκρατικά δίκτυα. Πλέον των συμμαχιών που δημιουργούνται ad hoc για την αντιμετώπιση μιας συγκεκριμένης κατάστασης (παράδειγμα η συμμαχία Γαλλίας, Ρωσίας και Συρίας για καταπολέμηση του Daesh), πρέπει να αποτελεί στόχο μακροπρόθεσμης στρατηγικής εξωτερικής πολιτικής κάθε χώρας, η δημιουργία συμμαχιών σε περιοχές όπου διακυβούνται ζωτικά συμφέροντα (παράδειγμα παραδοσιακής συμμαχίας ΗΠΑ – Σαουδικής Αραβίας).

3.3 Διεθνείς Οργανισμοί

Οι διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα συμβάλλουν στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας με συλλογικές αποφάσεις των κρατών – μελών τους. Είναι κατανοητό ότι δε μπορούν να υποκαταστήσουν τα κράτη στο ρόλο που παίζουν στην αντιμετώπιση των διαφόρων πτυχών της τρομοκρατίας. Ωστόσο, μπορούν να συνδράμουν, μέσα από τις πολυμερείς διαβουλεύσεις, τον συντονισμό των δράσεων, τη νομιμοποιητική τους βάση και τον επιμερισμό του κόστους σε μια πιο πετυχημένη προσέγγιση και αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών και των συνθηκών που ευνοούν το υπόψη φαινόμενο.

3.4. Ανθρωπιστική Βοήθεια και Οικονομική Ανάπτυξη

Η χορήγηση ανθρωπιστικής βοήθειας και η συνδρομή στην οικονομική ανάπτυξη των φτωχών και υπανάπτυκτων κοινωνιών, συμβάλει στην καταπολέμηση του φαινομένου της τρομοκρατίας. Η ανακούφιση και η ελπίδα που προσφέρεται μεταφράζεται μακροπρόθεσμα σε μια διαρκώς αυξανόμενη πρόοδο των συγκεκριμένων κοινωνιών, οι πολίτες των οποίων, καθώς η ψαλίδα της οικονομικής ανισότητας με τα αναπτυσσόμενα και ανεπτυγμένα κράτη σταδιακά θα κλείνει, είναι πιθανότερο να επενδύουν στο μέλλον τους και να σταματήσουν να καταφεύγουν στη βία και την τρομοκρατία. Βραχυπρόθεσμα, η βοήθεια αυτή επίσης συνδράμει στην αντιμετώπιση της στρατολόγησης νέων τρομοκρατών από οργανωμένα δίκτυα που προσφέρουν οικονομικά ανταλλάγματα ως δέλεαρ προσέλκυσης. Όπως επισήμανε το 2006 η Contoleezza Rice: «πρέπει τώρα να χρησιμοποιήσουμε την ξένη βοήθειά μας ώστε να εμποδίσουμε μελλοντικά Αφγανιστάν και να κάνουμε την Αμερική και τον κόσμο ασφαλέστερο»⁵⁴. Ιδιαίτερα σημαντικός σε αποστολές τέτοιου είδους είναι ο ρόλος των ΜΚΟ, οι οποίες με τους πόρους και την ευελιξία που διαθέτουν

---

⁵⁴ Emad Mekay, “Development: Groups Worried About New US Aid Czar”, IPS News Agency, 19 January 2006, site: <http://www.ipsnews.net/2006/01/development-groups-worried-about-new-us-aid-czar/>

αποτελούν μία εναλλακτική πρόταση σε περιοχές όπου η κρατική δράση για διάφορους λόγους δεν είναι καλοδεχούμενη.

3.5. Δημόσια Διπλωματία

Μηνύματα πολιτικού περιεχομένου μεταδίδονται τόσο από επίσημους κρατικούς φορείς όσο και από ταινίες, διαφημίσεις, αθλητικές εκδηλώσεις, πολεμικές ανταποκρίσεις, δηλώσεις γνωστών μη πολιτικών προσωπικοτήτων, γεγονός το οποίο αναδεικνύει τη δυσκολία ελέγχου ροής αυτών, ιδιαίτερα προς τις μουσουλμανικές χώρες, όπου αρκετές εκφάνσεις του δυτικού τρόπου ζωής εκλαμβάνονται ως πρόκληση ή και προσβολή για τις επιταγές της μουσουλμανικής θρησκείας. Επιπροσθέτως, η διπλωματία του πολίτη που περιλαμβάνει τη διαπροσωπική ανταλλαγή ιδεών στο πλαίσιο εκπαιδευτικών και πολιτιστικών δράσεων, συμβάλει καθοριστικά στην εξάλειψη των στερεοτύπων, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, το διεθνισμό και την άμβλυνση των πολιτισμικών διαφορών. Ιδανικό μέσο καλλιέργειας δημόσιας διπλωματίας, αποτελούν οι νέοι που ταξιδεύουν ή διαβιούν στο εξωτερικό, λόγω σπουδών, υποτροφιών, σεμιναρίων, συνεδρίων, εργασίας ή και αναψυχής. Η αλληλεπίδραση ανθρώπων διαφορετικού πολιτισμικού, θρησκευτικού και κοινωνικού υπόβαθρου, αποτελεί «διάυλο» αλληλοκατανόησης και σεβασμού της διαφορετικότητας των λαών.

3.6. Πολιτιστική Διπλωματία

Στη Μέση Ανατολή αλλά και σε διάφορες άλλες μουσουλμανικές περιοχές ανά τον κόσμο, η άνοδος του ριζοσπαστικού ισλαμισμού βασίστηκε κατά πολύ στην κρατική βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας, υπό τη μορφή ανέγερσης τζαμιών και μουσουλμανικών σχολείων (1500 τζαμιά και 2000 σχολεία περίπου από το 1970 μέχρι σήμερα), σε μια προσπάθεια της βασιλικής οικογένειας να εξευμενίσει τους κληρικούς Ουαχάμπι⁵⁵ εξαγοράζοντας τη δική της πολιτική νομιμοποίηση⁵⁶. Οι δραστηριότητες αυτές, οι οποίες εκτιμώνται σε αρκετές δεκάδες δις δολάρια, παραμερίζουν συχνά άλλες λιγότερο χρηματοδοτούμενες δραστηριότητες, οι οποίες προβάλλουν μετριοπαθέστερες εκφράσεις του Ισλάμ.

Με δεδομένη την προσπάθεια ανάδειξης πιο μετριοπαθών εκφράσεων του Ισλάμ στις μουσουλμανικές χώρες, οι ΗΠΑ και οι δυτικοί σύμμαχοί τους ξοδεύουν ανακόλουθα πολύ λιγότερα χρήματα στο μουσουλμανικό κόσμο για το σκοπό αυτό. Επειδή ο πόλεμος εναντίον της

---

⁵⁵ Ο Ουαχάμισμός αποτελεί θρησκευτικό κίνημα ή κλάδο του σουνιτικού Ισλάμ. Έχει περιγραφεί ως υπερσυντηρητικό, φονταμενταλιστικό ισλαμικό μεταρρυθμιστικό κίνημα, με σκοπό την αποκατάσταση της καθαρής μονοθεϊστικής λατρείας.

⁵⁶ Joseph S. Nye, “Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Ο.π., σελ. 190.

τρομοκρατίας συνεπάγεται μια πάλη μεταξύ ριζοσπαστών και μετριοπαθών εντός του ισλαμικού πολιτισμού⁵⁷, απαιτείται η περαιτέρω ενίσχυση της μετριοπαθούς πτέρυγας προκειμένου να επικρατήσει. Η χρηματοδότηση λοιπόν δραστηριοτήτων ανάδειξης του μετριοπαθούς Ισλάμ, οι συχνότερες επαφές μεταξύ μετριοπαθών εκπροσώπων των τριών θρησκειών (Χριστιανισμού, Ιουδαϊσμού, Ισλαμισμού), η ανάδειξη κοινών σημείων (μορφή Αβραάμ ως κοινή αφετηρία των τριών θρησκειών) και τα πανεπιστημιακά προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών σπουδών θρησκευολογίας θα λειτουργήσουν ως διάλογοι κατανόησης και υποχώρησης των εκδηλώσεων μισαλλοδοξίας.

3.7. Πολιτική Επιρροή

Η άσκηση επιρροής κάθε χώρας τελεί σε συνάρτηση με τις αρχές και αξίες που αυτή εκφράζει μέσω του τρόπου άσκησης της εξωτερικής πολιτικής της. Διορατικές πολιτικές όπως το Σχέδιο Μάρσαλ πέτυχαν τους στόχους τους διότι έτυχαν αποδοχής από τις χώρες - λήπτες και ήταν αμοιβαία επωφελείς. Οι ανεπτυγμένες χώρες πρέπει να αναπτύξουν ένα αντίστοιχο σχέδιο διαρκούς ανάπτυξης για τις υποανάπτυκτες χώρες, το οποίο θα συμπεριλαμβάνει μεταξύ άλλων μέτρα οικονομικής ανάπτυξης, ίσης πρόσβασης στα βασικά αγαθά της υγείας, της παιδείας και της δημοκρατικής διακυβέρνησης. Με τον τρόπο αυτό θα συμβάλλουν σε μέσο-μακροπρόθεσμο ορίζοντα στην επιτυχή αντιμετώπιση της σύγχρονης θρησκευτικής τρομοκρατίας. Τα παραπάνω αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Μέσης Ανατολής, οι οποίοι είναι οργισμένοι με την πολιτική των «δύο μέτρων και δύο σταθμών» που ακολουθεί η Αμερική στην περιοχή υποστηρίζοντας επί μακρόν μονομερώς το Ισραήλ εις βάρος των Παλαιστινίων καθώς και αυταρχικά καθεστάτα χωρών, όπως παλιότερα του Ιράκ, εις βάρος των λαών τους⁵⁸. Η διαφαινόμενη υποκρισία είναι εξαιρετικά διαβρωτική για κάθε χώρα που θέλει να βασίσει την πολιτική της επιρροή σε διακηρυγμένες δημοκρατικές αρχές.

Συμπεράσματα

Η πολιτική της ανάσχεσης που οδήγησε στον επιτυχή για τη δυτική συμμαχία τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, δεν οφείλεται μόνο στη στρατιωτική αποτρεπτική ισχύ των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, αλλά κυρίως στην πολιτική “έξυπνης ισχύος” που σχεδίασε ο Τζορτζ Κέναν⁵⁹, ο

⁵⁷ Niall Ferguson, “The End of Power”, The Wall Street Journal Editorial, June 2004, page 21.

⁵⁸ Audrey Kurth Cronin, Ο.π., σελ. 57.

⁵⁹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, “Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009, σελ. 34.

σημαντικότερος ίσως Αμερικανός διπλωμάτης, η πολιτική του οποίου συνέβαλε στο μετασχηματισμό του ανατολικού μπλοκ εκ των έσω. Οι διορατικές σκέψεις του για υπομονή και χρήση του σωστού μείγματος «σκληρής» και «ήπιας» ισχύος, έχουν εφαρμογή ακόμα και σήμερα στην αντιμετώπιση του φαινομένου της θρησκευτικής τρομοκρατίας. Η χρήση της “έξυπνης ισχύος” σαφώς και δεν προεξοφλεί την επιτυχία του εγχειρήματος. Αποτελεί ωστόσο μια ολοκληρωμένη στρατηγική πολύπλευρης προσέγγισης, η οποία συνδυάζει το όραμα, τις δυνατότητες, τη διάρκεια και την υπεύθυνη αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

Η σύγχρονη πραγματικότητα επιβεβαιώνει ότι η αντιμετώπιση της θρησκευτικής τρομοκρατίας μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 με Τζακσονικού τύπου αντίποινα και με χρήση πολιτικών δογματικού ιμπεριαλισμού⁶⁰ υπό το πρίσμα της “σκληρής ισχύος”, αποδείχθηκε ιδιαίτερα αναποτελεσματική. Επέφερε την παρουσία της Al Qaeda στο Ιράκ, όπου η Οργάνωση δεν διέθετε πρότερα ερείσματα. Επιπλέον, το Ιράν το οποίο δεν συσχετιζόταν με την Al Qaeda, κατέστη πρόθυμο να παρέχει συνδρομή σε εχθρικές με τις ΗΠΑ δυνάμεις και να αποκτήσει πυρηνικό οπλοστάσιο στο μοντέλο της Βόρεια Κορέας, με την οποία δεν διέθεταν πρότερες κοινές πολιτικές δοξασίες και στρατηγικά οράματα.

Αντίθετα, η χρήση πολιτικών “έξυπνης ισχύος” που εφαρμόστηκαν από τον πρόεδρο Ομπάμα, εκτιμάται ότι θα συμβάλει καταλυτικά στην αντιμετώπιση της θρησκευτικής τρομοκρατίας. Από δείγμα επιτυχούς εφαρμογής της “έξυπνης ισχύος” είναι η προσέγγιση των ΗΠΑ με το Ιράν, το οποίο παρά τις πρότερες συγκρουσιακές σχέσεις του με τις ΗΠΑ και το δυτικό κόσμο, εξήλθε από το καθεστώς διεθνούς απομόνωσης που τελούσε. Ο πρόεδρος Ομπάμα υιοθετώντας τη Χαμιλτονική Παράδοση⁶¹ επεδίωξε τη συμμετοχή του Ιράν στο διεθνές οικονομικό σύστημα προκειμένου να το ελέγχει, επιτυγχάνοντας παράλληλα δια μέσω της γενομένης συμφωνίας JCPOA (μεταξύ του Ιράν, της P5+1 και της ΕΕ) ένα ασφαλέστερο διεθνές περιβάλλον.

Τέλος, με δεδομένο ότι η εξομάλυνση των σχέσεων με το Ισλάμ θα επιδράσει καταλυτικά στην επιτυχή αντιμετώπιση της θρησκευτικής τρομοκρατίας, η δέουσα επαναπροσέγγιση με το μουσουλμανικό κόσμο με χρήση πολιτικών “έξυπνης ισχύος”, πρέπει να επικεντρωθεί στην ενίσχυση και επικράτηση των μετριοπαθών μουσουλμάνων, εκείνων που επιθυμούν τον εκδημοκρατισμό των κοινωνιών τους και τις μεταρρυθμίσεις που θα τους επιτρέψουν μία ισότιμη συμμετοχή στην υφιστάμενη διεθνή κοινότητα. Η ύπαρξη των μετριοπαθών μουσουλμάνων που

---

⁶⁰ Martin Wight, “Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σελ. 52. Η κυβέρνηση του George W. Bush εφάρμοσε πολιτική δογματικού ιμπεριαλισμού, σύμφωνα με την οποία μία ισχυρή δύναμη επιχειρεί να διαδώσει τις πεποιθήσεις της, επιβάλλοντας ομοιομορφία.

⁶¹ Walter Russell Mead, “Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World”, Routledge, New York, 2009.

επιδιώκουν ένα ειρηνικό *modus vivendi* με το διεθνές δυτικογενές σύστημα⁶² είναι ένα ιδιαίτερα ενθαρρυντικό γεγονός που μας επιτρέπει να ατενίζουμε το υπόψη εγχείρημα με αισιοδοξία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BBC News, “*Bush Says Iran Remains a Threat*”, 4 December 2007, site: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7127198.stm>

Bergesen J. Albert and Lizardo Omar, “*International Terrorism and World-System*”, *Sociological Theory*, 22(1), 2004.

Brzezinski Zbigniew, “*Η Μεγάλη Σκακιέρα*”, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

Bull Hedley, “*Η Άναρχη Κοινωνία: Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική*”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001.

Bush W. George, “*Bush State of the Union Address*”, Washington DC, 29 January 2002, site: <http://millercenter.org/president/speeches/speech-4540>

Carr Edward, “*Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

CBS News, “*Clinton: Use 'Smart Power' in Diplomacy*”, 13 January 2009, site: <http://www.cbsnews.com/stories/2009/01/13/politics/main4718044.shtml>

Clausewitz Carl von, “*On War*”, Wordsworth Editions Ltd, Great Britain, 1997.

Crocker A. Chester, Hampson Fen Osler and Aall Pamela, “*Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*”, US Institute of Peace Press, Washington DC, 2007.

Cronin Audrey Kurth, “*Behind the Curve: Globalization and International Terrorism*”, *International Security*, 2002.

Dahl A. Robert, “*The Concept of Power*”, *Behavioral Science*, 1957.

---

⁶²

Niall Ferguson, Ο.π.

European Commission, Middle East South Mediterranean Directorate, External Relations Directorate – General, “Euro - Mediterranean Partnership”, Brussels, November 2000. site: www.europa.eu.int/comm/external_relations

Ferguson Niall, “*The End of Power*”, The Wall Street Journal Editorial, June 2004.

Frum David and Perle Richard, “*An End to Evil: How to Win the War on Terror*”, Random House, New York, 2003.

Gilpin Robert, “*Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ. 33.

Ήφαιστος Παναγιώτης, “*Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας*”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001.

Halper Stefan and Clarke Jonathan, “*America Alone*”, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Hertzberg Hendrik, “*Smart Power*”, *The New Yorker*, 26 January 2009, site: <http://www.newyorker.com/magazine/2009/01/26/smart-power>

Katzman Kenneth and Kerr K. Paul, “*Iran Nuclear Agreement*”, Congressional Research Service Report, 31 May 2016, site: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43333.pdf>

Kaufman Robert, “*In Defense of the Bush Doctrine*”, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2007.

Krauthammer Charles, “*American Unilateralism*”, Speech delivered at the third annual Hillsdale College Churchill dinner in Washington D.C., December 4, 2002.

Machiavelli Nicolo, “*The Prince*”, The Pennsylvania State University, 2001.

Mead Walter Russell, “*Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*”, Routledge, New York, 2009.

Mekay Emad, “*Development: Groups Worried About New US Aid Czar*”, *IPS News Agency*, 19 January 2006, site: <http://www.ipsnews.net/2006/01/development-groups-worried-about-new-us-aid-czar/>

Merari Ariel, “*Terrorism as a Strategy of Insurgency*” in ‘*Terrorism and Political Violence*’, Routledge, Oxford, 1993.

Morgenthau Hans, “*Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*”, Knopf, New York, 1978.

Nye S. Joseph, “*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*”, Basic Books Editions, New York, 1991.

Nye S. Joseph, “*US Power and Strategy After Iraq*”, *Foreign Affairs*, Vol. 82, No 4, August 2003.

Nye S. Joseph, “*Soft Power: The Means to Success in World Politics*”, Public Affairs, New York, 2004.

Nye S. Joseph, “*Ηπια Ισχύς, Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*”, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005.

Nye S. Joseph and Armitage L. Richard, “A Smarter, more Secure America”, CSIS Commission on Smart Power, Washington, 2006.

Nye S. Joseph, “*Ηγεσίες που Πρωτοπορούν*”, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.

Nye S. Joseph, “*The Future of Power*”, Public Affairs, New York, 2011.

Obama Barak, “*Speech to Turkish Parliament*” by Associated Press, 7 April 2009, site: http://news.yahoo.com/s/ap/obama_text

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, “*Ο Ομπάμα και οι Παραδόσεις της Αμερικανικής Εξωτερικής Πολιτικής*”, Γεωστρατηγική, Τεύχος 15-16, Αθήνα, 2008.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, “*Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*”, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009.

Rice Condoleeza (National Security Advisor), Press Briefing on the President's Trip to Africa, “*The American Presidency Project*”, July 3, 2003, site: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61120>

Ρούσσοσ Σωτήριος, “*Η Κινούμενη Άμμος της Ηγεμονίας: Ζητήματα Περιφερειακής Ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και την Ευρασία*”, Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2008.

Suskind Ron, “*The Price of Loyalty. George W. Bush, the White House and the Education of Paul O' Neill*”, Simon & Schuster, New York, 2004.

Tyerman Christopher, “*Fighting for Christendom: Holy War and the Crusades*”, Oxford University Press, New York, 2004, p. 56.

US Department of State, 2007, “*The Secretary of State's Advisory Committee on Transformational Diplomacy*”, <http://www.state.gov/documents/organization/99903.pdf>

Wight Martin, “*Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*”, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σελ. 52.

Wright Robin, “*Iranian Unit to be Labeled Terrorist*”, Washington Post, 15 August 2007, site: http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/08/14/AR2007081401662_pf.html

Χαραλαμπίδης Γιάννης, “*«Εξοπνη Δύναμη»: Το προσωπείο της «Σκληρής Δύναμης»;*”, Γεωστρατηγική, τεύχος 15-16, 2008-2009.

Zalman Amy, “*Iran and Terrorism: State Sponsored Terrorism in Iran*”, site: <http://terrorism.about.com/od/iran/p/Iran2.htm>

